

2026-04-17
Per Frölund
Dnr: 1878-2025

Länsstyrelsen i Uppsala län
Kulturmiljöenheten
751 86 Uppsala

Arkeologisk utredning inom fastigheten SVARTBÄCKEN 56:1, Uppsala kommun, Uppsala län (lst dnr 1878-2025).

Stiftelsen Upplandsmuseets avdelning Arkeologi genomförde under april 2026 en arkeologisk utredning av förhöjning inom den möjliga fornlämningen L1941:2648 (Tegelindustri) inom fastigheten SVARTBÄCKEN 56:1 (figur 2). Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om det fanns rester av gravhögar inom det av Länsstyrelsen i beslut angivna området (figur 1-2). Arbetet gjordes för Uppsala kommun efter beslut av Länsstyrelsen i Uppsala län, dnr 1878-2025.

Bakgrund

Uppsala kommun har för avsikt att detaljplanlägga området kring Fyrishov (Stadsdelspark). Inom planområdet finns en förhöjning med schaktmassor belägen inom den möjliga fornlämningen L1941:2648 (tegelindustri). Det finns uppgifter på historiska kartor och på foto som tyder på att det kan ha funnits två gravhögar på platsen. Rester av högarna kan i så fall finnas under ovan nämnda förhöjning med schaktmassor. Tegelindustrin ifråga, Uppsala gamla tegelbruk, har påverkat stora delar av området där gravhögarna ska finnas. Det är oklart om det finns bevarade delar av gravhögarna. Därför har Uppsala kommun begärt en arkeologisk utredning.

Utredningsytan ligger inom ett område, tidigare kallat Sponga höga, med lämningar efter ett av Uppsala stads äldsta tegelbruk. Tegelbruket benämns "Gamla tegelbruket" på geologisk karta från 1865 och på häradskartan från 1861. Området för tegelbruket kallades tidigare "Sponga högga". Äldsta skriftliga belägget för "Sponga högga" är från år 1273 då kung Valdemar Birgersson donerar en kvarn till Uppsala domkyrka. "Sponga" omnämns också åren 1310, 1344, 1471, 1538, 1549 och 1570 (Dahlbäck, Göran, Rahmqvist och Ferm 1984).

Uppsala domkyrkas kvarn vid "Sponga" omnämns också år 1344. Sannolikt handlar uppgiften år 1529 om "Sponga" där Uppsala stad får i förläning "tegelhagen, huset och lertäkten ovan Svartbäcken vid ån" som tillhört Franciskanerklostret i Uppsala. År 1539-1549 kallas "Sponga" för torp. 1549 uppges "Sponga" vara en hästhage tillhörande Uppsala gård. År 1570 donerar Johan III "Sponge höge hage" till Uppsala stad för att användas till stadens tegelbruk. Stadens invånare har framhållit att hagen är lämplig för lertäkt och byggande av tegellada (Dahlbäck, Göran, Rahmqvist och Ferm 1984). Tegelbruket läggs ned omkring 1885 (Bruno 1954). I området byggs 1974-1976 idrottsanläggningen Fyrisfjädern (Franzén och Ejdesjö 2003).

Namnet "Sponga högha" har setts som att det funnits en större gravhög i området. Uppgifter från flera kartor, bland annat en karta i Olof Rudbecks *Atlantica "Höge-Hagen"* kan tyda på det. Andra kartor från 1600-tal och 1800-tal kan tyda på att det funnits två gravhögar på den här platsen (Göthberg pågående arbete).

Utredningen genomfördes genom grävning av tre schakt inom den angivna ytan. Grävda schakt och framkomna arkeologiska objekt beskrevs och fotograferades samt plandokumenterades med GPRS- med nätverks RTK.

Resultat

Vid utredningen grävdes med maskin tre schakt (figur 3). Schakten var mellan 0,3-3 meter djupa, 17-25 meter långa och 1,8 meter breda i botten och 6,5 meter breda i toppen (figur 3-7).

Den undersökta delen av L1941:2648 bestod av upp till tre meter påförd lera. Sannolikt utgörs denna lera av schaktmassor från bygget av Fyrisfjädern 1974-1976. Mot botten uppträdde i samtliga schakt spridda bitar tegel. I schakt 2 framkom tre stolphål och en nedgrävning med tegelbitar, möjligen från en tidiager tegellada (figur 4).

Resultatet har laddats upp i KMR (Fornreg). Ingen ytterligare rapportering utöver denna förenklade rapport kommer att framställas.

Referenser

Bruno, William. 1954. Tegelindustrien i Mälardalen 1815-1950: med särskild hänsyn till Stockholm som marknad. Dissertation. Geographica nr 28. Uppsala.

Dahlbäck, Göran, Rahmqvist, Sigurd och Ferm, Olle (red.) 1984. Det medeltida Sverige Band 1 Uppland, 2 Tiundaland: Ulleråker, Vaksala, Uppsala stad. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

Franzén, Anders och Ejdesjö, Petra. 2003. Uppsalas industribyggnader från 1700-talet till 1970. Sammanfattning och inledning till kulturhistorisk värdering 2003 för Uppsala stads kulturkontor. <http://www.https://www.uppsalaindustriminnesforening.se/> [hämtad 2026-04-10].

Göthberg, Hans. 2025. Pågående arbete. Sponga och Tegelhagen. [Manuskript under arbete].

Historiska tegelbruk i Sverige. <http://www.tegelbruk.se> [hämtad 2026-04-10].

Administrativa uppgifter

Uppdragsnummer Fornreg: 202501695.

Plats: Fastighet SVARTBÄCKEN 56:1, Uppsala socken, Uppsala kommun.

Lämningsnummer: L1941:2648 Tegelindustri, L2026:1749 Hög, uppgift om.

Typ av exploatering: Detaljplaneläggning för stadsdelspark.

Typ av undersökning: Arkeologisk utredning 2.

Länsstyrelsens diarienummer: 1878-2025.

Datum för länsstyrelsens beslut: 2025-10-24.

Upplandsmuseets diarienummer: 481-2025.

Upplandsmuseets projektnummer: 80 049.

Upplandsmuseets personal: Per Frölund, Malin Lucas.

Fältarbetsperiod: April 2026

Koordinat- och höjdsystem: Sweref99 TM, RH2000.

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv.

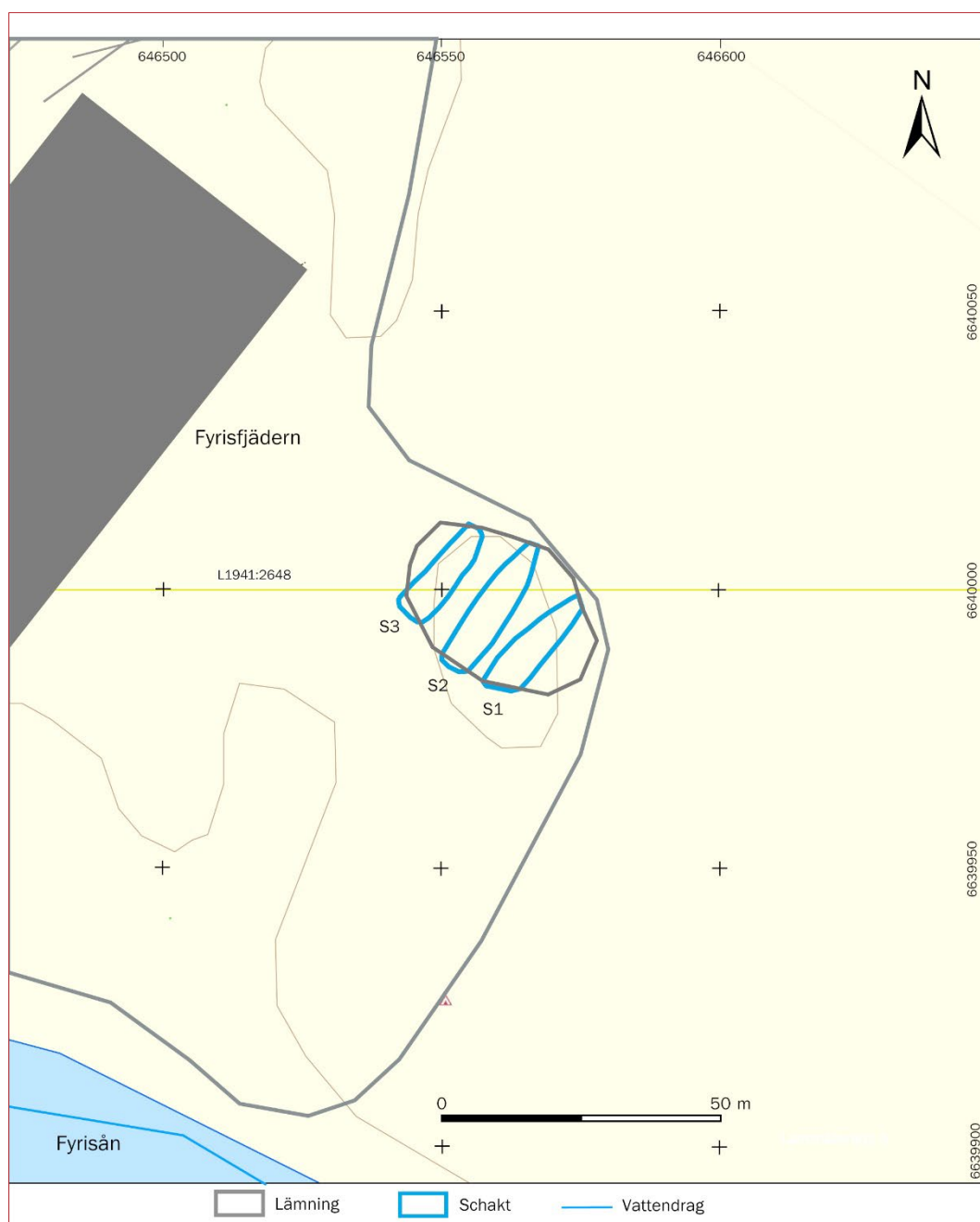
Fynd: Inga fynd tillvaratagna.



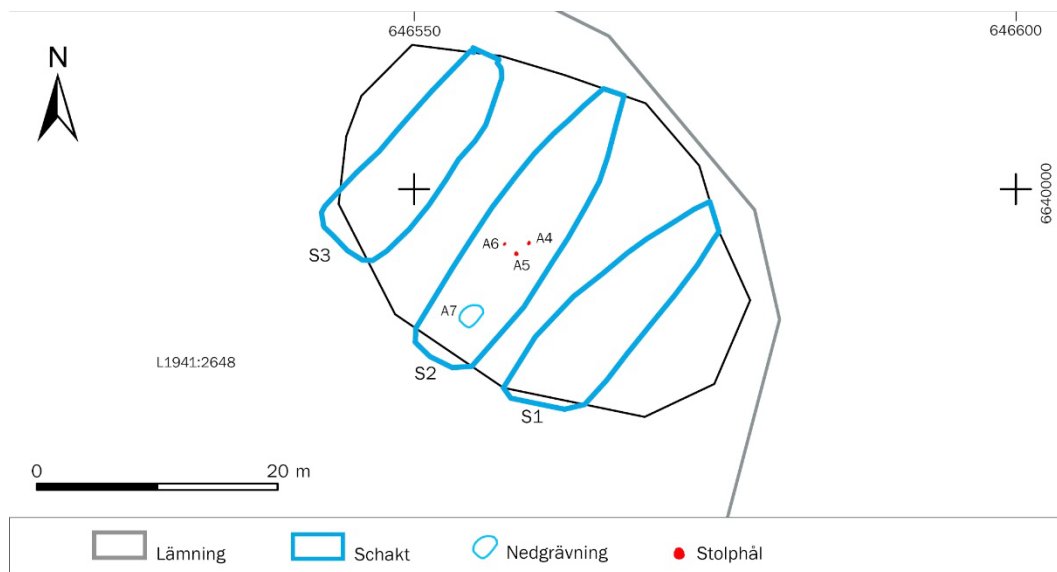
Figur 1. Karta över Uppsala län med läget för den aktuella undersökningen markerad med röd cirkel.



Figur 2. Undersökningsområdets läge markerad med ring. Skala: 1: 10 000.



Figur 3. Plan över undersökningsområdet och grävda schakt. Skala: 1:1 000.



Figur 4. Plan över schakt och arkeologiska objekt. Skala: 1:500.



Figur 5. Schakt 1. Foto från norr, Malin Lucas, Stiftelsen Upplandsmuseet.



Figur 6. Schakt 2. Foto från väster, Malin Lucas, Stiftelsen Upplandsmuseet.



Figur 7. Schakt 1. Foto från norr, Malin Lucas, Stiftelsen Upplandsmuseet.